

CONSENTSUS - Resultaten

Uitwerking van scenario's en verkenning van transitiepaden voor duurzame consumptiepatronen

DUUR VAN HET PROJECT
15/12/2066 - 30/04/2011

BUDGET
790.035 €

SLEUTELWOORDEN

Duurzame consumptie, Transitie management, systeem innovaties, scenario's, governance, niche, lokale voedselsystemen.

CONTEXT

Bij alle overheid- en wetenschapsinstanties betrokken bij duurzame ontwikkeling is het een wijdverspreid en geaccepteerd idee dat de eerste decennia van de 21ste eeuw een essentieel keerpunt vormen voor de wereldgemeenschap. Persistente armoede, groeiende ongelijkheid in en tussen landen, toenemende druk op levensnoodzakelijke ecosystemen gecombineerd met een intensief proces van economische en culturele globalisatie impliceren een reeks enorme uitdagingen voor een globale vorm van duurzame ontwikkeling. Beleidsmakers, middenveldorganisaties en wetenschappers zijn op zoek naar instrumenten, methodes, concepten, technieken, theorieën, .. die van nut zijn in een oriëntatie van beleid waarin duurzame ontwikkeling mogelijk wordt. Het is dan ook zeer aannemelijk dat de uitdagingen voor duurzame ontwikkeling ook hun vertaling kennen naar even belangrijke uitdagingen wat betreft de *governance* van duurzame ontwikkeling. Transitie methodes – waarvan transitie management (TM) één soort aanpak is – werden steeds populairder in Noord Europa als een alternatieve manier om de shift te begeleiden naar de *governance* van duurzame ontwikkeling. CONSENTUS (Constructie van Scenario's en verkenning van Transitiepaden voor Duurzame Consumptiepatronen) focust op twee cruciale aspecten – en momenten – van TM:

- Fase 1 verkende de waarde en de uitvoering van scenariomethodes met als object van onderzoek de identificatie en uitdieping van alternatieven voor het huidige regime van voedselconsumptie. Het toepassen van een normatieve scenariomethodologie maakte het mogelijk om een via de casestudie in voedselconsumptie strategieën te structureren voor duurzame consumptie.
- Gedurende fase 2 werd op één van de geïdentificeerde transitiepaden dieper ingegaan en probeerden we om de onderliggende mechanismen, de interactiedynamiek en de sturing van een specifieke 'consumptieniche' te begrijpen. Het doel was inzicht te verwerven in het particulier transitiepad van de niche om vervolgens te begrijpen hoe alternatief consumptiegedrag kan worden 'opgeschaald' (e.g. veralgemeend)

Doelstellingen

De doelstelling van de eerste fase (2007-2008) van het CONSENTSUS project was om onderzoek te doen alsook effectief te experimenteren met hoe scenario's kunnen worden ontwikkeld, toegepast en gevalideerd binnen het domein van duurzame consumptie, en meer bepaald duurzame voedselconsumptie.

In deze onderzoeksperiode werden drie volwaardige scenario's opgesteld door middel van een reeks participatieve workshops met representatieve actoren van de belangrijkste regimevertegenwoordigers in het voedseldomein. Elk van de scenario's was verbonden aan een van drie uitgewerkte strategieën voor een duurzame consumptie, met name de strategieën van *eco-efficiëntie* (reductie van de ecologische afdruk per unit van consumptie), *de-commodificatie* (een minder groot gewicht naar marktkrachten in de totstandkoming van consumptie) en *sufficiëntie* (het aandeel van consumentisme reduceren).

Fase twee van CONSENTSUS werd initieel opgevat als een verkenning van transitie management als een aanpak van *governance* door het uitvoeren van een innovatieve actiestudie (implementatie van een action research agenda). Werkpakket 5 (WP5) was er om TM als een concept te analyseren en een experimentele "transitiearena" op te zetten voor de ontwikkeling van een gedetailleerde backcasting oefening (i.e. transitiepaden concreet vastleggen door gefaseerd terug te redeneren van een voorgestelde situatie in de toekomst) voor een specifiek consumptiethema (i.e. voedselconsumptie). WP6 zou de transities tot stand gebracht in WP5 modelleren. WP7 zou onderzoeken of de TM praktijk kan worden toegepast in de Belgische *governance* context en WP 8 zou het potentieel onderzoeken van ICT -technieken in participatieve processen nodig voor de TM praktijk, onder andere via een gemodereerd internet forum.

Gedurende de eerste fase van het project veranderde ons begrip van het TM veld. We wezen op een aantal voor het overgrote deel onderontwikkelde gebieden in het onderzoeksveld zoals de rol van consumptie en consumenten (enkele van deze aspecten vind men terug in Paredis, 2008). Daarnaast maakten we ook contact met Europese en Nederlandse netwerken van transitiewetenschappers. Langzamerhand ontstond er een eerste zeer elementaire literatuurbasis over de relatie tussen TM en consumptie (zie bijvoorbeeld, Voss *et al.* 2006, Lorbach 2007, Newig *et al.* 2008, Tukker *et al.*, 2007, Shove *et al.* 2007). Deze evoluties hadden tot gevolg dat het onderzoeksteam concludeerde dat een aantal accentverschuivingen nodig waren voor fase 2. Zeer samenvattend kan deze verandering worden gekenmerkt als de substitutie van "transitie management" als centraal thema voor de tweede fase door "alternatieve governance voor systeeminnovatie".

CONSENTSUS – Resultaten

Uitwerking van scenario's en verkenning van transitiepaden voor duurzame consumptiepatronen

Het project concentreerde zich in fase 2 zodoende op de verkenning en analyse van systeeminnovaties in patronen van huishoudelijke consumptie. Als een operationeel startpunt richtten we ons op wat kan gedefinieerd worden als "niches van systemische socio-technische innovatie in consumptie", en specifiek op één bepaalde niche: lokale voedselnetwerken of voedselteams. Door de accentverschuiving van CONSENTSUS werd het werkplan voor de tweede fase aangepast als volgt:

- WP5 legde zich toe op de implicaties van 'systeem innovaties' in het alledaagse leven van 'praktijken', op het niveau van de individuele consument.
- Vanwege het grote gebrek aan kwantitatieve data over bestaande consumptieniches in België, werd de geplande modellering van WP6 aangepast tot een meer fundamentele constructie van kwantitatief- kwalitatieve kennis (i.e. data) over de sturingsmechanismen en representaties van bestaande consumptieniches in het onderzoeksveld, d.w.z. lokale voedselnetwerken.
- WP7 verdiepte zich in de *governance* van systeeminnovatie, met 'consumptieniches' als het te gebruiken empirische materiaal. Het doel van WP7 was om te begrijpen hoe systeeminnovaties worden (aan)gestuurd, door te kijken naar hoe *governance* tot stand wordt gebracht in een aantal bestaande niches. Belangrijke vragen waren: kunnen maatschappelijke actoren - waaronder overheden - alternatieve consumptieniches beïnvloeden of sturen? Welke beleidsinstrumenten zijn inzetbaar? Hoe passen deze in een Belgische context? De benadering van WP 7 is gelijkaardig aan die van WP5 in die zin dat de focus ligt op vragen over hoe het sturen en beïnvloeden van niches van toepassing is op consumenten en consumptie. Als gevolg van deze focusverandering, werd het initiële WP8 verlaten. WP8 – met als doel het ontwikkelen en gebruiken van procedurele technieken van participatie op het niveau van een kleine groep – was vooral ontwikkeld om participatieve actoren te informeren binnen "transitie arena's", en was dus niet meer relevant. Om een connectie te maken met het onderzoeksveld van TM en om een discussie op gang te brengen over de resultaten van het CONSENTSUS project, werd het initiële idee in WP8 – het organiseren van een internetforum – vervangen door een intensief seminarie met een kleine groep van internationale onderzoekers. Dit initiatief werd georganiseerd op 27 april 2011 en was de aanleiding voor een (aangevraagde) projectverlenging tot eind april 2011

CONCLUSIES

De resultaten van de eerste fase tonen aan dat de scenario's en hun afgeleide consumptieperspectieven als primair doel hebben om debat in onderzoek, stakeholder en mainstream arena's aan te wakkeren. Het voorstellen en ontwikkelen van alternatieve voedselsystemen en praktijken door een gestructureerde en discours gebaseerde scenarioconstructie heeft een politiek-maatschappelijk potentieel.

Het kan de kloof overbruggen tussen academisch onderzoek en het politieke debat en het kan consumptiebeleid inspireren tot het aannemen van een meer sociaal-cultureel perspectief op consumptie. De scenarioanalyse van de consumptieperspectieven toont aan dat de typologie en hoedanigheid van de consument meer inhoudt dan enkel de consumentenkeuze, iets wat nochtans vaak wordt geïmpliceerd in academisch onderzoek, marketing en publieke campagnes gericht op consumptie.

We ontwikkelden een *normatieve discours methodologie* – versterkt in haar opbouw door een decompositie analyse – die een formele (doch niet inclusieve, noch determinatieve) grond onderbouwt voor de communicatie over de relaties tussen onze huidige consumptiegedrag en duurzaamheids-doelstellingen.

Deze methodologie bleek succesvol en zou verder moeten worden getest en verfijnd: de scenario methodologie zou opnieuw kunnen worden toegepast met andere topics en met verschillende soorten groepen van mensen. De methodologie zou bijvoorbeeld kunnen worden toegepast in een educatieve omgeving, met als doel een reflectie over en begrip van de complexiteit en veelzijdigheid van het begrip duurzame ontwikkeling. Of omgekeerd zou de robuustheid van de principes zelf kunnen worden getest door middel van scenario ontwikkeling. Een dergelijk opzet kan een basis zijn voor de connectie tussen het normatieve en het empirische niveau in onderzoek zoals dat is opgevat in de *communicatieve actie theorie* van de filosoof/socioloog Habermas. Scenario-oefeningen zijn potentieel zeer krachtige en realistische instrumenten in het stroomlijnen van een verdiept inhoudelijk debat over mogelijke ingrijpende veranderingen in toekomstig beleid en maatschappelijke evolutie. Maar, zolang intrinsieke processen van democratische structuren gedicteerd blijven door korte termijn electorale en economische doelstellingen kunnen de *kwalitatieve* systeemveranderingen zoals geïmpliceerd door en voorgesteld in de scenario's niet serieus in beschouwing worden genomen. In fase 1 kreeg één van de verkende scenario's, met name het decommodificatie scenario, een voorkeur bij de stakeholders. Dit scenariopad werd gebruikt als het overkoepelende startpunt van de tweede fase van het Consensusproject. Decommodificatie kan worden samengevat als het herdenken en heruitvinden van de structuren en gewoontes in de uitwisseling van goederen en diensten, of anders gezegd, als het herbalanceren van huidige overheersende markt gestuurde praktijken in consumptie, door andere aanbodsstructuren en productiecycli in beschouwing te nemen.

Fase twee richtte zich op een specifieke casestudie: Belgische voedselteams. Voedselteams zijn operationele voorbeeldtrajecten van alternatieve voedselconsumptie systemen waarin groepen van consumenten alternatieve, collectieve systemen opzetten om hun voedselvoorziening te organiseren. Voedselteams hebben een relatief sterk contact met groepen van producenten en zetten specifiek in op een actieve promotie van duurzame – lokale en meestal biologische – landbouw.

Door deze tweeledige opzet, met name de collectieve en waardegedreven herontwikkeling van een economische aanbod- vraag structuur kunnen deze lokale voedselsystemen geïnterpreteerd worden als 'duurzame leerscholen' waar een programma van 'decommodificatie' wordt geoperationaliseerd.

CONSENTSUS – Resultaten

Uitwerking van scenario's en verkenning van transitiepaden voor duurzame consumptiepatronen

Lokale voedselsystemen/netwerken zijn 'niches' in een pioniersstadium die 'voorbeeldig' zijn voor het type systeeminnovaties die nodig worden geacht om, op het bredere niveau, voedselvoorziening meer duurzaam te maken.

In het eerste hoofdstuk van het rapport worden de definitie uitgewerkt van 'alternative food networks' en 'local food networks', wordt een *state of the art* van het onderzoeksveld geschetst en wordt ook ingegaan op hoe voedselteams specifiek werken. Hoofdstuk 2 onderzoekt de interne mechanismes in de geselecteerde 'niche' en meer specifiek praktijken en discours binnen Belgische Voedselteams, gebaseerd op twee case studies. De eerste casestudie onderzoekt gedrag van consumenten in de Vlaamse Voedselteams door middel van een 'praktijken aanpak' ('practice approach'). De studie toont aan dat het lid zijn van de praktijk Voedselteam een dynamisch proces is waar de relaties tussen agentschap, materieel-functionele structuur en sociaal-culturele structuur semistabiel zijn. De tweede casestudie onderzoekt de dynamiek binnen en tussen Waalse en Brusselse voedselteams, gebaseerd op twee surveys. Centraal staan zowel de meer algemene attitudes ten opzichte van voedselteams als de meer specifieke profielen van de participanten in de groepen. Hoofdstuk 3 verkent de externe verhoudingen tussen de niche en haar regime door te focussen op de Belgische voedselteams en hun institutionele context vanuit een *governance* perspectief. We identificeerden zowel barrières als kansen in de institutionele context waarin voedselteams zich verhouden tot zowel publieke als private instanties, met enkele merkbare verschillen in de drie regionale systemen. Hoofdstuk 4 synthetiseert – in de vorm van zowel conclusie als beleidsaanbevelingen – de resultaten van zowel de interne als de externe mechanismen. De integratie structureert zich rond een poging om prospectieve, 'vooruitziende' elementen te construeren voor de evolutie van voedselteams in België en het voedselsysteem in het algemeen. Deze innovatieve elementen vormen een belangrijke aanzet tot het begrijpen en actualiseren van een aantal cruciale uitdagingen in de transitie naar een beter en meer duurzaam 'consumptie- systeem' in België.

EEN TYPOLOGIE VAN CONSUMENTEN IN HET REGIME

Op basis van bestaande studies over consumptiegedrag, motivatie en percepties kunnen een reeks bepalende criteria worden geverifieerd in het keuzeprocess van consumenten, zowel naar winkeltype als naar producttype. Algemeen gesproken en onderliggend aan het contemporaine paradigma van het consumptiecomfort in termen van efficiëntie, wordt winkelen door consumenten eerder als een uit te voeren taak dan als een plezier beschouwd. Daarenboven, en dit is tegengesteld aan het hoofddiscours van de markt, lijkt het zo te zijn dat (een groot aantal, en weliswaar koopkrachtige) consumenten vandaag een voorkeur geven aan nabijheid boven prijs. Met betrekking tot voedselteams kunnen een reeks conclusies worden getrokken.

De relatie tussen de winkelattitude en de heterogeniteit en frequentie van de bezochte retailers is een eerste belangrijk aspect. Diegenen die een utilitaire relatie hebben ten opzichte van winkelen en het beschouwen als 'een taak' bezoeken een kleiner aantal verschillende distributeurs, een tot twee maal per week. Zij waarderen de functionaliteit, de praktische inrichting en het diverse aanbod in de winkel, de lagere prijzen van de producten. Men vindt een 'volatiliteit' terug bij deze klanten: er is minder loyaliteit ten opzichte van particuliere winkels voor diegenen die bijna nooit naar een lokale winkel gaan. Aan de andere kant is een hedonistische attitude t.o.v. voedselconsumptie verbonden met een toename in heterogeniteit en frequentie van de bezochte aanbodskanalen. Voedselteam participanten kunnen met grote waarschijnlijkheid worden geclassificeerd in de laatste categorie.

Concreet betekent dit dat de meesten zichzelf niet beperken tot de producten die verkocht worden in voedselteams maar dat zij verschillende aanbodskanalen frequenteren. Om lokale voedselnetwerken dus aan belang te doen winnen is het bijgevolg van belang om de producten die worden verkocht in deze niches te diversifiëren en multipliceren.

Een tweede belangrijke uitdaging voor de transitie van het regime naar meer duurzame consumptiepatronen is het aantrekken van de meer 'mainstream' consumenten, die vooral gevoelig zijn voor gemak, de snelheid van het winkelen en hun budget. Het belang gegeven aan comfort beïnvloedt de keuze van het product, bijvoorbeeld via de toename van het consumeren van voorgemaakte maaltijden. Onze studie toonde echter aan dat comfort ook op een andere manier kan worden ingevuld. De routines en gewoontes die gereproduceerd worden in de niche zijn, alhoewel kwalitatief distinctief van de regime routines, niettemin een evenwaardige invulling van wat consumenten als comfort ervaren. Dit impliceert dat veel consumenten – ook het 'niet-hedonistische' type – zouden overtuigd zijn van het comfort binnen de niche eens zij hier zouden tot toetreden.

DE FUNDAMENTEN VAN TRANSITIEPADEN

Gebaseerd op deze karakteristieken van consumenten – weliswaar vrij partieel, omdat de typologie vrij ruw is – kunnen we mogelijke transitie-scenario's naar een meer duurzame consumptiepatronen suggereren. Twee (in zekere zin tegengestelde) evidente trajecten kunnen worden beschouwd: de adaptatie van de niche aan een aantal karakteristieken van het regime enerzijds, of de adaptatie van het regime aan een aantal karakteristieken van de niche anderzijds.

ADAPTATIE VAN HET REGIME AAN NICHEKARAKTERISTIEKEN

In één mogelijk scenario om regime en niche te 'verzoenen' neemt het regime nichekarakteristieken over. Concreet zou dit kunnen impliceren dat de productkarakteristieken - lokaal, biologisch, ethisch...- binnen de niche behouden blijven maar tegelijkertijd worden ingebed binnen de *convenience* structuur zoals gekend in het regime- m.a.w. in de supermarkt. In alternatieve bewoordingen, en gebaseerd op het denkkader van Boltanski en Thévenot (1991), betekent dit het verhogen van een reeks principes van de niche (vertrouwen, lokaliteit, fairness) in de marktwereld en de industriële maatschappij. Een dergelijk scenario is niet fictief: er zijn kleine 'bio' winkels en producten met ethische, lokale en biologische labels in de meeste (Belgische) supermarkten. Maar, een belangrijke vraag die zich stelt in het kader van het onderzoek is of dit scenario werkelijk een brede transsectorale transitie zou bewerkstelligen naar meer duurzame ontwikkeling? Een aantal relevante kritieken betreffen de biologische producten zoals die vandaag in supermarkten worden verkocht: zij hebben allen de formele en procedurele eigenschappen die hun certificatie legitimeren, maar zij representeren (of zijn niet het resultaat van) de filosofie van voedselteams niet en komen in vele gevallen van de andere kant van de wereld en impliceren een excès aan verpakking.

CONSENTSUS – Resultaten

Uitwerking van scenario's en verkenning van transitiepaden voor duurzame consumptiepatronen

ADAPTATIE VAN DE NICHE AAN EEN AANTAL REGIME-KARAKTERISTIEKEN

De adaptatie van de niche aan regimekarakteristieken kan in tenminste twee richtingen worden begrepen. Zoals reeds eerder gesteld beschouwen we voedselteams als een vorm van decommodificatie. De herbalancering van de invloed van de markt impliceert een herinzetten van andere alternatieve systemen. Twee drijfveren in een mogelijk toekomstig project zijn gericht naar de markt (multifunctionele consumptie) of naar de staat (meer publieke ondersteuning).

TUSSENTIJDSE OPLOSSING ? DE MULTIFUNCTIONALITEIT VAN CONSUMPTIE

In de terminologie van Boltanski en Thévenot worden in de voedselteams verschillende 'werelden' met elkaar gecombineerd; de marktwereld, maar ook de huishoudelijke wereld, de politieke wereld en de wereld van de natuurlijke omgeving (Boltanski and Thevenot, 1991). Dit samengaan kunnen we begrijpen als een soort van multifunctionele consumptie. Om dit concept van multifunctionele consumptie verder uit te bouwen kunnen we de analogie in de landbouw gebruiken – haar origine – en kunnen we verwijzen naar de link met transitieprojecten. In de landbouw refereert multifunctionaliteit naar de gegenereerde voordelen en functies *voorbij* de loutere productie van voedsel (en vezels) die landbouwers verkopen op de markt. Typische baten zijn het bijdragen aan de vitaliteit van de rurale gemeenschap (door het behoud van familiale landbouw, werkgelegenheid op het platteland en cultureel erfgoed), biodiversiteit, recreatie en toerisme, bodem en water condities, bio-energie, behoud van het landschap, dierenwelzijn,... Hoe kan dit idee van multifunctionaliteit mogelijke transitiepaden inspireren naar een en meer duurzaam voedselsysteem op basis van consumptiepatronen en structuren zoals we die terugvinden in voedselteams? Op dit transitietraject stelden we ons een zogenaamd "voedselhuis" voor, namelijk een winkel met alle traditionele functionaliteiten van een winkel (verschillend van de typische depots waar voedselteams hun voedsel verhandelen), maar waar er daarnaast ook ruimte is voor functies zoals continu leren, discussie en solidariteit met lokale producenten, het ontwikkelen van vaardigheden en kennis over producten...

INSTITUTIONALISERING EN PUBLIEKE ONDERSTEUNING VAN VOEDSELTEAMS

De *governance* analyse van de drie voedselteams systemen in België brengt regionale verschillen en ontwikkelingsspecifieke evoluties van elk systeem aan het licht, zowel in termen van interactie met publieke als met private actoren binnen het institutionele kader. De analyse werd gemaakt op het niveau van de institutionele inbedding van de voedselteams.

In termen van toekomstige transitiepaden kwamen we in contact met het project van de Brusselse gemeenschap Etterbeek om een soort van gemeentelijk voedselteam op te richten. Dit project illustreert hoe een publieke institutie, in dit geval de lokale gemeente, op directe wijze kan betrokken zijn in de ontwikkeling van voedselteams. Een dergelijk project – op dit moment in een prototypische fase – en haar institutionele pad houdt enkele risico's en opportuniteiten in.

Het engagement van gevestigde instituties impliceert via haar garantie qua institutionele inbedding een belangrijke rol in het opschalen van niches door ze te 'verzorgen' met additionele steun en middelen. M.a.w., institutionele inbedding laat toe dat voedselteams middelen verkrijgen die bruikbaar zijn voor hun ontwikkeling, i.e. geld (subsidies van publieke autoriteiten), kennis en vaardigheden (delen van ervaring en praktisch advies voor producenten en voedselteams leden via verschillende vergaderingen), toegang tot lobby (door het opzetten en deelnemen aan werkgroepen die zich richten op beleidsprojecten of beleidsaanbevelingen) en zichtbaarheid (door communicatie-instrumenten van publieke autoriteiten, vakbonden en andere associaties). Wat betreft de toegang naar een breder publiek hebben initiatieven van voedselteams met de ondersteuning van publieke autoriteiten een interessant ontwikkelingspotentieel.

Alhoewel het zo is dat consumenten in voedselteams verschillende sociaal- economische karakteristieken hebben, is deze groep nog voor een groot stuk beperkt tot een hoger opgeleid en milieubewust segment van de maatschappij. In dit verband zouden breder ondersteunde projecten andere categorieën van consumenten in het regime kunnen aanspreken en zodoende niche praktijken uitbreiden naar een ruimer maatschappelijk segment

BELEIDSONDERSTEUNING

Systeeminnovaties en transities in het beleidsveld van duurzame consumptie evolueren niet vanzelf uit de bestaande politieke en socio-economische context. En, daar waar veranderingen naar meer duurzame consumptiepatronen voorkomen, gaat het niets steeds over de nodige structurele systemische innovaties, maar blijft het vaak enkel beperkt tot systeem optimalisaties en adaptaties.

Het gevolg is een herhaaldelijke oproep om manieren te ontwikkelen om (pro)actief transities te sturen, i.e. om een specifiek beleid en sturingsaanpak voor transities te creëren. Deze oproep vinden we terug in België zowel op federaal, regionaal als lokaal niveau. Het transitie "vocabularium" in inderdaad doorgegeven door een reeks beleidsmakers in België, en was tijdens de duur van het project terug te vinden in een reeks strategische institutionele oefeningen.

In de beginperiode van CONSENTSUS is het Federale Planbureau uitvoerig ingegaan op transities in haar vierde DO- beleid rapport, en heeft zij hier ook de focus geplaatst op voedselconsumptie. In deze studie gingen we verder op deze thema's gerelateerd aan de sturing van transities in consumptiepatronen, meer bepaald in het veld van voedselconsumptie.

CONSENTSUS – Resultaten

Uitwerking van scenario's en verkenning van transitiepaden voor duurzame consumptiepatronen

De verkenning van de institutionele *governance* context toont dat interesse voor verkorte voedselketens een plaats aan het verwerven is op de Belgische politieke agenda, vooral in de gewesten en dit vooral vanwege hun relevantie in het landbouwdomein. We observeerden herhaaldelijk dat voedselteams, en dit ongeacht hun institutionele niveau, niet proactief worden gestuurd door publieke autoriteiten in België. Voedselteams zijn duidelijk onafhankelijke initiatieven opgezet door consumenten en producenten en dus een duidelijk voorbeeld van een bottom-up en 'middenveld' gestuurd project. Dat voedselteams daarom niet zouden beschermd worden door een aantal elementen uit het regime is niet geval, gegeven bijvoorbeeld het ontbreken van bepaalde, hygiënebepalingen, handelsregels of officiële labels. Maar deze 'enablers' zijn niet het gevolg van een doelgerichte regelaanpassing van de overheid, maar zijn eerder verbonden aan een passieve laissez-faire of een tolerantie van de publieke autoriteiten die voedselteams laten ageren in wat men een grijze zone zou kunnen noemen. We concludeerden dat de sturing van voedselteams opgaat in het ruimere veld van het (tevens embryonale) beleid rond de korte keten; en dat wanneer voedselteams specifiek worden bekeken, een omlijnde beleids- en sturingsaanpak nog niet bestaat. Niettemin is ook duidelijk dat de institutionele inbedding van voedselteams groeit.

Gegeven deze aangehaalde elementen uit de beleidscontext, en gegeven het feit dat een beleidsorgaan voor duurzame consumptie op federaal niveau ontbreekt, zijn de beleidsaanbevelingen van CONSENTSUS dan ook eerder van een explorerende dan een beleidsondersteunende aard. Ondanks de onvolledige beleidscontext is daarentegen vanuit de voedselteams zelf wel een grote interesse om het begrip voor hun activiteiten te vergroten en daarnaast -weliswaar minder sterk maar nog steeds proactief – een interesse van de grotere spelers in het voedselvoorzieningsstelsel op te wekken.

Daarom was het ook logisch dat de tussentijdse resultaten van het CONSENTSUS rapport werden gepresenteerd en bediscussieerd met de stakeholders van de Voedselteam arena, bijvoorbeeld tijdens een teamvergadering van Brusselse en Waalse voedselteams in November 2010.¹ Resultaten van de eerste fase werden gepresenteerd en bediscussieerd op een interne meeting van de *Federatie Voedselindustrie* (FEVIA).

VALORISATION ET DISCUSSION AVEC LES PAIRS

Om de resultaten van het onderzoek te bediscussiëren en actief deel te nemen aan het netwerk dat ontstaat op het gebied van transitiebenaderingen van consumptie, werd een internationale workshop georganiseerd in april 2011. Deze finale workshop met als titel "Investigating new developments in Transition approaches: Sustainable consumption as niches of innovation?" werd op >>>27 april 2011 in de Universitaire Stichting georganiseerd. Veertig personen van verschillende afkomst, zowel van de academische wereld als van verenigingen en van het beleid, schreven in voor het evenement en toonden hierbij echte interesse voor het thema (duurzame consumptie) én voor het theoretische framework (transitie benaderingen) ontwikkeld in het Consentsus project.

Het voornaamste doel van de workshop was een aantal auteurs bijeen te brengen die in het recente (tot zeer recente) verleden gewerkt hebben rond de mogelijke relaties en toepassingen van transitie studies en transitie governance benaderingen van consumptiepatronen. Op het einde van de dag werd een ronde tafel met Belgische stakeholders georganiseerd om de theorie aan de praktijk te linken.

CONTACT INFORMATIE

Coordinator

Erik Paredis & Ruddy Doom

Universiteit Gent (UGent)
Centrum voor Duurzame
Ontwikkeling (CDO)
Poel 16
B-9000 Gent
Tel: +32 (0)9 264.82.08
Fax: +32 (0)9 264.83.90
Erik.Paredis@UGent.be
<http://cdonet.ugent.be>

Partners

Edwin Zaccai

Université Libre de Belgique (ULB)
Institut de Gestion de l'Environnement
et d'Aménagement du Territoire (IGEAT)
Centre d'Etudes du Développement
Durable (CEDD)
50, avenue FD Roosevelt - cp130-02
B-1050 Brussel
Tel: +32 (0)2 650.43.32
Fax: +32 (0)2 650.43.12
ezaccai@ulb.ac.be
http://www.ulb.ac.be/igeat/igeat/ulb_igeat/hp/hp_fr.htm

Paul-Marie Boulanger

Institut pour un Développement
Durable (IDD)
Rue des Fusillés 7
B-1340 Ottignies
Tel: +32 (0)10 41.73.01
Fax: +32 (0)10 41.36.49
idd@iddweb.be
<http://www.iddweb.be>

SSD WETENSCHAP VOOR EEN DUURZAME ONTWIKKELING

FEDERALE WETENSCHAPSBELEID

Louizalaan 231 • B-1050 Brussel

Tél. +32 (0)2 238 34 11 • Fax +32 (0)2 230 59 12 • www.belspo.be/ssd

Contact : Marc Van Heuckelom

TRANSVERSAAL ONDERZOEK